

Става все по-ясно, че без голямата работа, която трябва да се извърши за духовното развитие на хората, за тяхното социалистическо възпитание, ще бъде трудно по-нататъшно то изграждане на дълга социализъм. С все по-голяма ос трота ще стои въпросът за уча стието на твореца на духовни ценности в този сложен и многообразен процес, както и на всички ония, които са призвани да работят за удовлетворяване извънпроизводните потребности на хората, свързани с духовния контакт с творбите на литературата и изкуството. Все по-остро ще се постави въпросът доколко тези контакти са ползотворни от отношение на духовното изясняване на социалистическата личност, с други думи, доколко срещите с изкуството са ефективни, следователно не само до организационната и механизма на планиране на културните ценности, но и до тяхната въздействаща сила, опрнана на високите идейно-художествени качества на творбите.

Когато връзката творец—зрител — слушател е ефективна, когато контактите между тях не са взаимното преклопване на идеите, на „запалването“, на взаимното стигматизиране, на духовното проникновение — ето още една страна на въпроса за ефективността от срещите с изкуството. Според една Марксowska постановка продуктът, който човек предава, сам по себе си не е полезен, едва консуматорът определя ползата от него. И тук веднага изпъква въпросът: къде трябва да търсим резултатите от то ва доколко произведените на литературата и изкуството стигат до умовете и сърцата на хората? Оказа се, че резултатите от духовното производство не се проявяват чрез натрупване с времето върху съзнание то — индивидуално и обществено. Шом за подобен ефект е нужно време, това съвсем не трябва да обесчелява стремежа още сега да се поставят критерии за резултатност. Може ли за такъв критерий да се избере количествената реализация в брой издоби, спектакли, концерти и т. н. Безспорно по-високата численост може да означава рентабилност, но тя ще бъде не само икономическа, доколкото се оправда над разходите, а доколкото съзнателно се залага на ефективността на идеологическото им въздействие. Един културен институт като театър, опера, симфоничен оркестър, картинна галерия е задължен да из

дава естетически максимален доход естетик, висока производителност. По този начин духовното производство ще става рентабилно, ще носи социална печалба, а разходите за по-нататъшно на съзнателността ще се превърнат в „инвестиция“ в националната икономика. Разбира се, ефектът от подобни инвестиции не идва на часа, а и трудно може да му се даде количествен израз, като го съпостави с разходите. „Да не забравяме“ — изтъква д-р. Тодор Живков, — че печалбата в областта на културата се кери с чуждо и собствено показване и изготвяне ефект, който понякога се равнява на социалната роля на тези поколения.“

Ако днес към духовното развитие се подхожда от икономически позиции, стремежът е не да се даде предимство на количествените критерии или да се изясни най-голямо икономически ефект, а преди всичко да се усъвършенствуват идеалната социална роля на културата. С други думи — да се търси социалният ефект от всички прояви в духовната сфера. „Икономическият подход в културата — бе посочено в доклада на XII партиен конгрес — няма друга цел освен да повиши ефективността на културния живот, да активизира културните институти; материалната база на културата да се използва най-пълно и от всички независимо от ведомствената и принадлежност... Целта е да се пресече и по икономически път... пътят на пошлите, слаби произведения на изкуството.“

Как всички тези въпроси ре зонират в съзнанието на съвме мейните творци на литературата и изкуството? Преди всичко творецът е отговорен и пред обществото, и пред самия се бе си за своето развитие. Високата „квалификация“, професионализмът са задължителни условия за изпълнението участие в процеса на развитието на съвременното изкуство. И тук формулата е многоодна: организирания интензивен труд. Защото нито професионализъм, нито квалификацията се постигат в изкуството изведнъж или по силата на някаква озарение „сине“, а постепенно, стечение на годините, в процеса на една дейност, в която трудът е задължително условие. И тук не може да се ми не без висока организационна култура, без дисциплина на ума и времето, на действията

(Продължава на стр. IV)

и с това се е отдалечавал, не със дни, а с години от нас.

„УТРЕ ЩЕ БЪДЕ ЖИВОТЪТ ПО-ХУБАВ...“

РАЗГОВОР С БОЯКА ВАПЦАРОВА

— Другарко Вапцарова. Ваше то име е завинаги свързано с името на Никола Вапцаров — разказват ни за живота си с него.

— Много трудно ми е да започна да разказвам нещо ново за живота си с Вапцаров, защото подробно съм го описала в моите книги...

Нашата любов започна, както се казва, от пръв поглед. На 28 август 1932 г. група студенти и ученици, между които бях и аз, отидохме на излет към селата Баракново и Коневиново, а после във фабрика на гости на Никола Вапцаров. Аз тогава не се познавах с него, но то беше близък приятел със студентите младежи от Благоевград. Както става в младежките компании, прехм ме, пахме, танцувахме и по моабна на негови приятели той, макар и да се противеше, започна да ни рецитира стихове. Най-напред на любимия му автор — Пейо Яворов, след то ва на Дебелянов, на Йилева, на Ботев и на други от световната класика. Мене ме поразиха неговото одухотворено лице, неговата култура и същевременно ме възбудиха, че той неперекъснато ме гледеше. И от този ден между нас се създаде ста овина душевна близост, която стана непукната до края на живота му. Тежко е да се говори за това. Любовете два най-много изпадна на размисли и тъкнукания. Трудно ми е да говоря за своите чувства, особено като зная мнението на Вапцаров, че лош стил е да разкриваш най-интимното си.

— Изживяла сте щастието да общувате с одухотворен, необикновен човек — успявате ли поне отчасти да запазите признанията след неговата смърт?

— На този въпрос могат да отговорят всички, които са загубили близки хора. Това е една дълбока рана, която ту се раства, ту — издига моменти — се отваря и боли. И ще бъде излекувана със смъртта на този, който я носи.

Помога ми работата. Един

два месеца след разстрела на Вапцаров и неговите другари у мене узря мисълта, че непереможно трябва да се разкаже за техния живот и конкретно — аз като най-близка на Вапцаров трябва да разкажа за него. Още в първите дни след 9. IX. 1944 г. започнаха да ме търсят хора, които се интересуват и искат да ми дам стиховете на Вапцаров. В къщи имах около 100—150 бройки от „Моторни песни“ и на всички давах по един екземпляр — за мене това беше една тежка и топла радост — читателите, българският народ, търсеха стиховете на Кольо, който прижи не бе така добре оценен.

Първият ми материал „Последни минути“ бе написан в бр. 37 от 22 юли 1945 г. във в. „Литературен фронт“ — по време на чествуване на Вапцаров в Банско и София. От този ден аз непрекъснато, според силите и възможностите си, съм работила и работя за него.

— Какво от своите замисли сте успели да реализирате до сега?

— През тези години непрекъснато ми сътрудничала във вестници и списания, по повод годишнина или по друг повод. През 1952 г. написах спомен за Вапцаров — малка книжка, но тя бе посрещната много добре. Въобще всичките ми книги, свързани със спомените, които разпирих в 1961 г. и в 1972 г., се изчерпват веднага. През 1964 г. в Института за българска литература към БАН бе създаден кабинет „Никола Вапцаров“ и за негов завеждащ бях назначена аз. Тогава започнах да се занимавам с научноизследователска работа.

— Какво по-конкретно пред ставлява кабинетът „Никола Вапцаров“?

— Основната задача е да се събере, подреди и подготви за издаване литературното наследство на Вапцаров. Знае се, че и до ден днешен ръкописите му са пръснати на няколко места. Аз направих фотокопия на всички негови ръкописи и въз основа на събраните документи

през 1978 г. издадох книгата „Никола Вапцаров. Летопис за живота и творчеството му“, а през 1982 г. — „Никола Вапцаров. Ръкописно наследство“. Във втората книга е публикувано всичко, което е попаднало до сега у нас.

— А има ли още нещо ново? — Донякът нови мисли... по вече негови съученици... от ранните му стихотворения. Но се надявам, че когато се отворят папките на някои лични архиви, в тях ще се намерят още Вапцарови ръкописи.

— Над какво работите сега?

— Последната ми книга, ако имам физически сили да я напиша и както казват старите, ако бъда жива и здрава, ще се казва „Вапцаров в света на българските писатели и техните произведения“. Идеята на тази книга е да покаже, че Вапцаров не е израснал на празно място, а върху цялата българска култура. Както знаете, аз съм написала статия за влиянието на Яворов върху творчеството на Вапцаров, тя излезе в юбилейния сборник за 100-годишнината на Яворов. Имам написани такива научни разработки и в други сборници — за Йовков и Вапцаров, Смирненски и Вапцаров, Св. Минков и Вапцаров, Батяна и Вапцаров, Караславов и Вапцаров, Хр. Радевски и Вапцаров и т. н. Ето това ще бъде основата, а още за много автори трябва да пиша. Дано съм здрава — да стане реалност.

— Кажете, че Яворов е бил любимият поет на Вапцаров. В какво поет Вас се изразява на духовната връзка между двамата големи български поети?

— Още в ранните си стихове я, в песните за родната, Вапцаров мечтае за измине пътеките на своя учители от „Хайдушки колония“. Майсторството на Яворов — бо гатството на стихотворната реч, музикалността на стиха, преобразуването на картини от природата, драматизмът, диалогът, оригиналните образи, художественото осмисляне на народната песен, въплъщение на разговорни думи — е помогнала на Вапцаров да овладее тайната на стиха. Вапцаров се възхищаваше от поезията на Яворов и от умението му с малко средства образно и педелично да рисуват характерите. Той обичаше да рецитира „Калина“ и казваше, че мъжът на Калина не е само нелюбов и ревнив съпруг, а също с няколко стиха „Ще пребори, ще обходи / Градските меглани / Ще се дута да небуха / Кожки недодарни...“ Яворов е успял да покаже целия противен социален облик на героя — зъл ляхвар.

Вапцаров разбираше цялата душевна мъка на Яворов, неговата тревога за съдбата на човека, жаждата му за щастие и свобода, но по-ясно не се съгласяваше с песимистичните настроения в поезията му, с неговия култ към страданията. И в своето творчество той започна една мълчалива диалог — спор със своя любим учител.

При работата Ви над ръкописите на Вапцаров открихте ли за себе си непознати черти в портрета му, неоткрити хоризонти в творчеството му?

— Много смело ще бъде от моя страна, ако кажа, че съм открила непознати хоризонти в творчеството му. За това могат да говорят литературоведите. Те действително разкриват богатството и своеобразността на Вапцаровия талант. Аз съм им много благодарна.

(Продължава на стр. 5.)